

تجلی علی (ع)

بر سفالینه‌های نیشابور

O عبدالله قوچانی

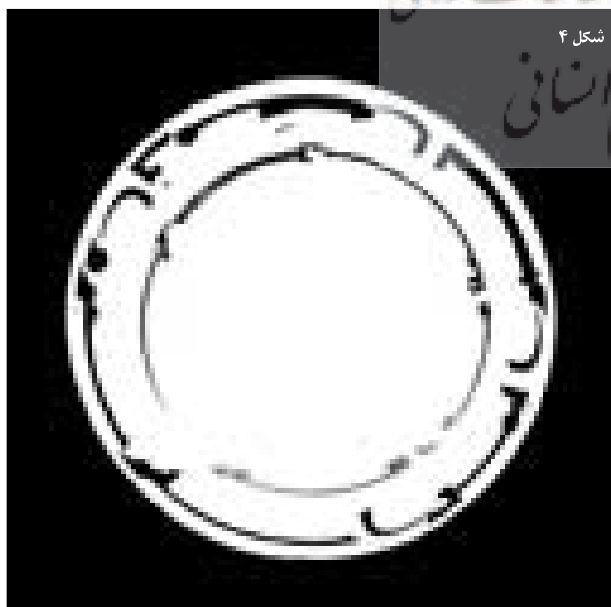

شکل ۲

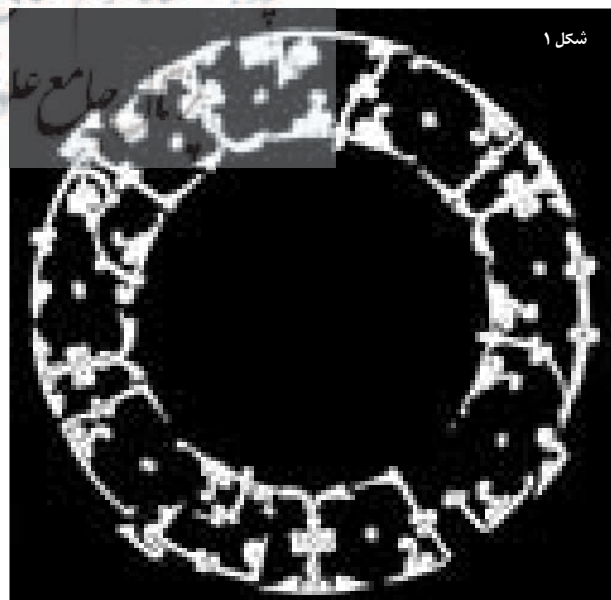

شکل ۳

در قرن ۴ هـ. ق هنرمندان سفالگر نیشابور جهت تزئین ظروف سفالی خود از متون مختلف استفاده می‌کردند. مضمون بیشتر این متون در ارتباط با بخشش، دانش و پرهیز از حرص و تنگ نظری است. این متون یا از احادیث پیامبر (ص) و یا از کلمات قصار حضرت علی (ع) و یا اشعار عربی‌ای است که به صورت ضرب‌المثل درآمده است و گاهی نیز تنها از کلماتی مانند برکت، یمن و سعادت و... که دعای خیر برای دارنده‌ی صاحب ظرف داشت استفاده می‌کردند. مجموعه متون احادیث، کلمات قصار و اشعار عربی و غیره که بر روی سفالینه‌های نیشابور آمده در سال ۱۳۶۴ توسط نگارنده در کتابی تحت عنوان «کتیبه‌های سفال نیشابور» توسط موزه رضا عباسی

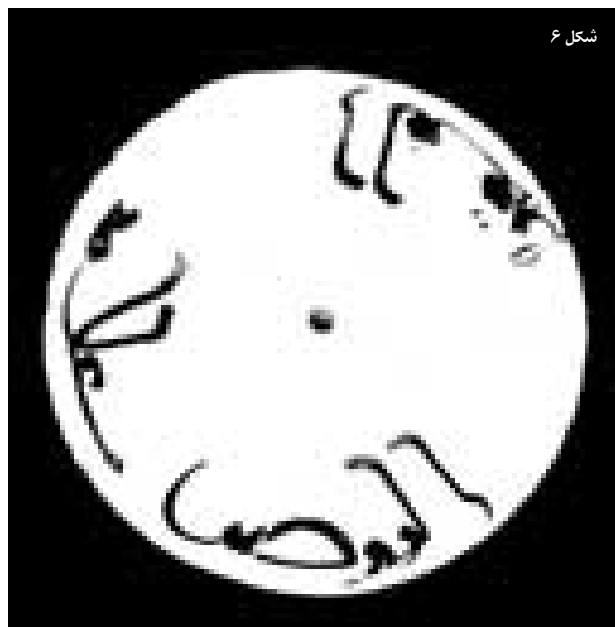

شکل ۴

شکل ۱

شکل ۶

مراجعی نیز که متن در آن آمده و هم چنین محل نگهداری اشیاء در کتاب مذکور ذکر شده است. در زیر، برخی کلمات قصار و متون مرتبط با حضرت علی (ع) آورده می‌شود.

تصویر (۱): لافتی الا علی لاسیف الا ذی الفقار]

این ظرف در موزه بوستن آمریکا نگهداری می‌شود و قبلاً در کتاب نگارنده چاپ نشده.

تصویر (۲): [لافتی الاعلی] لاسیف الا ذی الفقار]

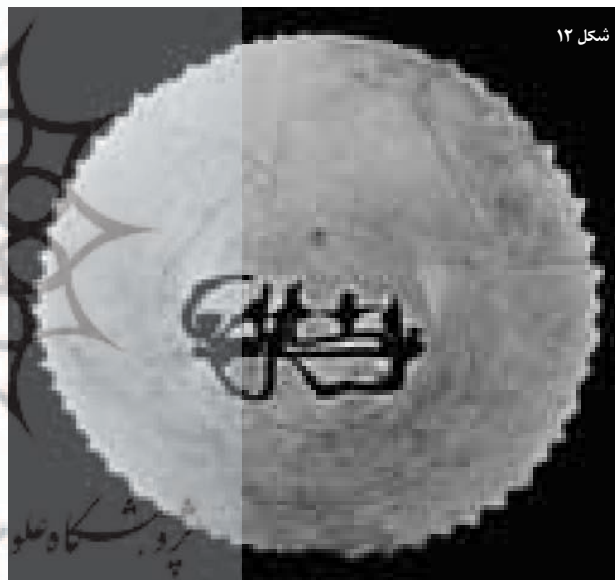
مشخص نبود. اکنون مسجل شده که بر آن ظرف جمله «لافتی الاعلی لاسیف الا ذی الفقار» آمده است.

اهمیت این متون در این است که علاوه بر مشخص شدن وضعیت مذهبی قرن چهارم هجری، از آن می‌توان جهت تصحیح متون نهج البلاغه و دیگر کتب مربوط به کلمات قصار حضرت علی(ع) استفاده کرد.

چرا که این متون قدیمی‌ترین و اصیل‌ترین متون باقی مانده از قرن چهارم هجری است و دستکاری نشده است، در حالی که گاهی در نسخ خطی به علت پارگی، آب خوردگی و یا بد خط بودن نسخه، پاره‌ای از کلمات ناخوانا و باعث اجتهاد به رای می‌شود. با مقایسه متون سفالینه‌ها و متون کتاب‌ها، وجود پاره‌ای از اختلافات در بعضی از کلمات دیده می‌شود. البته شاید از لحاظ مفهوم و معنای کلی هر دو دارای یک معنی باشند، اما با توجه به قدمت سفال، می‌توان اصالت را به آن داد. همچون ظرف (تصویر ۴) که متن آن «من کساه الحیاء ثوبه خفی عن العیون عیبیه» (کسی که شرم و حیا جامه خود را به او پوشاند، زشتی او از مردم مخفی ماند). در متن سفال کلمه «العیون» (چشم‌ها) آمده است در حالی که در کتب کلمه «الناس» (مردم) دیده می‌شود که از لحاظ معنی هر دو یکی است اما اصالت با سفال می‌باشد.

شکل ۸ حیا جامه خود را به او پوشاند، زشتی او از چشم‌ها مخفی ماند) که در نهج البلاغه به شکل «من کساه الحیاء ثوبه خفی عن الناس عیبیه» (کسی که شرم و حیا جامه خود را به او پوشاند، زشتی او از مردم مخفی ماند). در متن سفال کلمه «العیون» (چشم‌ها) آمده است در حالی که در کتب کلمه «الناس» (مردم) دیده می‌شود که از لحاظ معنی هر دو یکی است اما اصالت با سفال می‌باشد. در این مقاله از پرداختن به اختلافات دیگر خودداری می‌شود و فقط متن سفالینه‌ها آمده است. منابع و

شکل ۱۲

شکل ۵

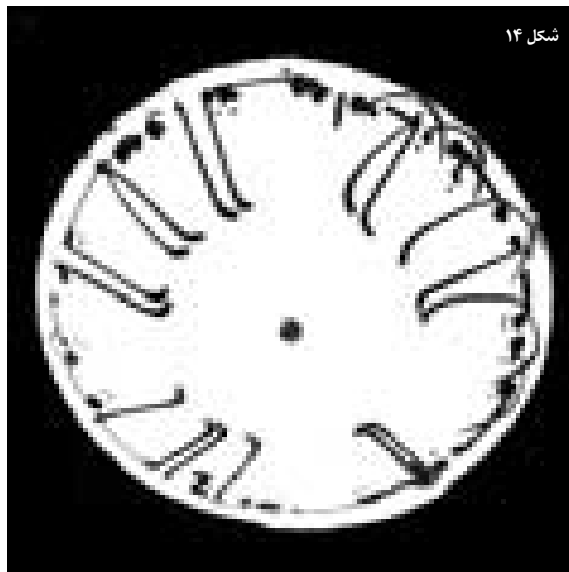

شکل ۷

شکل ۸

شکل ۱۴

(آزاد مرد همواره آزاد است هر چند که دچار سختی شود). این متن به چند شخص دیگر منسوب است.

«الحرص علامة الفقر» (حرص و تنگ نظری نشانه تهی دستی است)

تصویر (۵): «الحر حر و ان مسه الضر» (آزاد مرد همواره آزاده است هر چند دچار سختی شود).

تصویر (۶): «الحرص علامة الفقر» (حرص و تنگ نظری نشانه تهی دستی است).

تصویر (۷): «اشرف الغنی ترک المنی» (والا ترین توانگری، از آرزوهاو آمال خویشتن گذشتن است).

تصویر (۸): «التدبیر قبل العمل یؤمنک من الندم» (تفکر پیش از انجام کارها ترا از پشیمانی باز می دارد). روی ظرف کلمات «الیمن و السلامة» (میمنت و سلامت) نیز نوشته شده است.

تصویر (۹): «الرزق مقسوم» (روزی قسمت شده است). روی ظرف جمله «والحرص...» (و حرص...) نیز نوشته شده است.

تصویر (۱۰): «الرزق مقسوم» (روزی قسمت شده است). روی ظرف جمله «والحرص...» (و حرص...) نوشته شده و در کف ظرف نام سفالگر «احمد» آمده است.

تصویر (۱۱): «من ایقن بالخلف جاد بالعطية» (هر که به یادش خداوند اعتقاد و یقین دارد در بخشش گشاده دست است). این ظرف در موزه صنایع دستی فرانکفورت نگهداری می شود و قبلاً در کتاب اینجانب چاپ نشده است.

تصویر (۱۲): «من صبر قدر» (هر که صبر کرد توانایی یافت).

تصویر (۱۳): «یقال قد خاطر من استغنی براءیه» (گفته می شود: هر که خود را از مشورت با دیگران بی نیاز بیند به راستی که خود را در خطر افکنده است). روی ظرف جمله «بركة لصاحبه» (برکت برای صاحب ظرف است) نیز نوشته شده است.

تصویر (۱۴): «من کان منطق، ناطق من فضا فالصمت دلرأز انه الياقوت» (کسی که سخن می گوید، سخنش نقره است در حالی که خاموشی دری است که با یاقوت زینت شده است). روی ظرف جمله «السلامة و النعمة» (سلامت و نعمت) نیز نوشته شده است. انتساب این شعر به حضرت علی (ع) بعد از چاپ کتاب معلوم شد.

تصویر (۱۵): «الجود حارس الاعراض» (بخشش حفظکننده ناموس ها است). این ظرف در موزه آرمیتاژ نگهداری می شود و در کتاب نگارنده قبلاً چاپ نشده است.

قطعه سفال مربوط به یک کاسه که در موزه بریتانیا موجود است. قبلاً در کتاب نگارنده چاپ نشد.

تصویر (۳): «من كساه الحياء ثوبه خفی عن العیون عیبه» (کسی که شرم و حیا جامه خود را به او بپوشاند، زشتی او از چشم ها مخفی ماند).

تصویر (۴): «ألحر حُرّوان مسه الضر»

شکل ۱۰

شکل ۱۱

شکل ۹

شکل ۱۵

شکل ۱۱